

Паисий Хилендарски

Основоположник на българското национално възраждане

Преди двеста петдесет и седем години, по времето когато американските колонии се готвеха да обявят независимост от Англия, българите – потомци на народ, познал по-добри времена през IX, X, XII и XIII векове (периоди на Първото и Второто българско Царство) бяха застрашени от изчезване. Заможните и образовани българи тържествено се обявяваха за елини и за верни поданици на султана. В този момент вече над триста години страната беше част от Османската Империя и духовно под властта на гръцкия патриарх в Константинопол (Цариград). Но голямото мнозинство от необразованите български селяни, които работеха земята на турските собственици-земевладелци, отказваше да приеме нерадостната истина за националния упадък. Неизменно, те си вършеха ежедневната работа, а в неделя и по празници бяха в църквите, където службата беше на гръцки език, напълно неразбираем за обикновените хора от села и градове. У дома всички тези хора продължаваха да използват майчиния български език. В скромните домове се раждаха нови поколения, възпитавани в старите традиции, чиито майки им говореха на български и предаваха на младото поколение песни и предания. Само отделни църкви и манастири пазеха старите български ръкописни книги.

В тези времена се роди Паисий в градчето Банско, Самоковска епархия. Малко се знае за ранните години на основоположника на българското Възраждане. В 1745 год. на двадесет и три години, той посещава брат си, монах в Атонския манастир, недалече от Солун. Паисий също започва монашески живот в манастира Хилендар. Там за него се създава възможност да участва в разгорещени дебати на политически и исторически теми и да изложи мнение по верски и църковни въпроси. Но гърци, руси и сърби измежду монасите горчиво нападаха българските си събратя, подигравайки им се, че са племе на копачи и овчари. Затова, казват те, толкова прост народ няма и не може да има своя история, това дори не си струва да се обсъжда! Такива необосновани и повърхностни нападки предизвикваха отец Паисий да се заеме със събиране и подреждане на сведения и източници по българската история. Въпреки влошено здраве той успя да систематизира подбрания материал и в 1762 год. на 40-годишна възраст, написа последните слова на своята *История Славянобългарска*. Така скромният монах реши да отговори на своите противници в дискусиите и да докаже, че българите имат славно минало.

Той заявява с гордост, че написа тази книга за всички българи, които обичат земята и народа си и които искат да научат повече за своя род и език. От друга страна, Паисий се обръща с остра критика към всички гърчеещи се българи:

„О неразумни и юроде! Защо се срамуваш да се наречеш българин и не четеш, и не говориш на своя език? Или българите не са имали царство и държава? Но поради що ти, глупави човече, се срамуваш от своя род и се влачиш по чужд език?“

И допълва:

„Толкова години са царували и са били славни и прочути по цялата земя и много пъти са взимали данък от силни римляни и от мъдри гърци;... от целия славянски род най-славни са били българите, първо те са се нарекли царе, първо те са имали патриарх, първо те са се кръстили, най-много земя те завладели. Така от целия славянски род били най-силни и най-почитани и първите славянски светци и просияли от българския род и език.“

Паисиевата история не блести с обективност, а повече с емоционален зов, който възпламени въображението на сънародниците му. Той подхрани заспалия патриотизъм у българския народ и сътвори чудо: една книга спасява нацията, която се намира на ръба на претопяване.

Патриотизмът на Паисий не спира с написването на „Историята“. Той тръгна да обхожда страната, приканвайки слушателите си да учат славното българско минало, да уважават наследството на предците си и да се гордеят с народността си.

Първият препис от оригиналния ръкопис на *Славянобългарска История* беше направен в 1765 год. от младия свещеник Стойко Владиславов, по-късно епископ на Враца. От многобройните ръкописни преписи на Паисиевата история днес са запазени над 50. В 1844 г. един учител създаде преработена версия на Историята и я публикува в гр. Буда (Унгария). Като първо печатно издание с променено заглавие „Царственик“ тя беше широко използвана като учебник по история в следващите години.

Първопроходният труд на отец Паисий даде плодове. След малко повече от един век България имаше своята национална църква (в 1870 г.). После, като следствие на Руско-турската война от 1877-1878 г. се създаде Княжеството, васал на Високата Порта, предшественик на пълната независимост, обявена в 1908 г.

Паисиевият блян за българско историческо наследство във втората половина на 18ти век се превърна в действителност за сънародниците му един век по-късно.